

АНТРОПОНІМИ Й ТОПОНІМИ ЯК СКЛАДНИКИ МЕТОНІМІЧНИХ ПЕРЕЙМЕНУВАНЬ

У статті розглядаються моделі метонімічних перейменувань антропонімів й топонімів у газетних текстах.
Ключові слова: топоніми, антропоніми, метонімічні перейменування, газетний текст.

Постановка проблеми. Сучасні україномовні газетні тексти досліджуваного періоду характеризуються певним співвідношенням власних та загальних назв як компонентів метонімічних перейменувань. У мовознавстві певний час існувала думка про те, що власні назви – це слова, що не виражають понять (О. О. Реформатський, Г. А. Уфімцева, О. С. Ахманова). «Семантичний клас іменників з номінативно-ідентифікаційною функцією», до яких належать власні назви, вважається неповноцінним і може бути зарахований до недостатніх, неповних структур [6, 228].

Однак сучасна лінгвістика обґрунтовує думку про те, що власні назви мають значення як у мові, так і в мовленні (Є. Курилович, 1962; Л. В. Щерба, 1974; О. І. Фоякова, 1990). Власні імена, за твердженням Л. В. Щерби, – це поняття, під яке *підводиться* певний предмет, із загальною вказівкою, що це не будь-який предмет, а певний. Наприклад, «Австралія – одна з країн» [7, 68]. Власна назва (далі ВлН) одночасно вводить «у ряд», тобто виражає поняття про клас предметів, з яким співвідноситься посередництвом загальної назви, позначення якого ВлН є (у наступних прикладах «країна»), і розрізняє всередині ряду, тобто конкретизує значення ВлН у мові залежно від ситуації її вживання.

Характеризуючи ВлН, зазначаємо, що навколо кожного власного найменування утворюється цілий ореол асоціацій, які часто переносяться на невідомих людей.

Метою пропонованої розвідки є встановлення специфіки вживання антропонімів й топонімів як складників метонімічного перейменування на шпальтах сучасних газет. *Завдання* – описати типові моделі власних та загальних назв, які стали джерелом вторинної номінації; дослідити природу семантичних зсувів, що репрезентовані метонімічними перейменуваннями антропонімічного й топонімічного походження.

Знання, спільні для всіх членів мовного середовища, пов'язані з тим чи іншим об'єктом, найменованим власною назвою, зараховуються до так званого *соціального* лексичного фону, фонових знань, які більш-менш однакові для всіх людей. «Подібно до того, як слово має властивість масової відтворюваності, так і лексичний фон у своїй основі може бути відомим усім членам національно-культурної та мовної спільності людей» [3, 58]. Стійким соціальним фоном наділені в основному ВлН, що широко відомі більшості членів того чи іншого мовного колективу. Але будь-яка ВлН має індивідуальний лексичний фон.

Індивідуальний лексичний фон містить всю інформацію, що є у комунікантів щодо об'єкта або суб'єкта, позначеного цією ВлН. Фонові знання становлять індивідуальний лексичний фон власної назви, накопичуються поступово, залежать від досвіду, соціального статусу, віку кожної конкретної людини. Такий лексичний фон тісно пов'язаний з «особистою сферою», яка охоплює всі поняття, що є близькими для людини – плід її діяльності, побутові атрибути, які оточують людину, та все те, що розташоване поряд у момент висловлювання у її свідомості [2, 358].

Комунікація відбудеться тоді, коли інформація, що входить до складу лексичного фону ВлН, буде однаковою як для того, хто говорить, так і для того, хто слухає, пише, читає.

Щодо газетних текстів, то тут такі однакові фонові знаки для усіх читачів подає контекстний лексичний фон, що базується навколо вже згаданої ВлН у кожному конкретному тексті.

Саме завдяки контекстному лексичному фону газети тут без обмежень використовують ВлН. Кількість інформації, пов'язаної із денотатом ВлН, збільшується, розширюючи конкретний лексичний фон назви.

Показово, що первинно ВлН вводиться у текст «семантично порожньою» [4, 104], але вона готова прийняти будь-яке наповнення. Змістовне насичення оказіонального лексичного фону відбувається поступово і вбирає в себе характеристики персонажів або географічні назви, що визначив автор. І як результат – власна назва виходить із тексту семантично збагаченою, наділеною багатим комплексом асоціативних значень. Переважно їх можемо зарахувати до локальної семантичної структури, що закріплена за конкретною назвою у певному контексті [4,

105]. У такий спосіб ВлН входить у текст вже з певним насиченим змістом для читачів. Оказіональний контекст використовується у зв'язку з відомими назвами з метою конкретизації та уточнення конкретного застосування: *Україна і Франція підписали угоду про співпрацю в галузі культури, техніки й науки* (ДУ, № 56, 1996) – йдеться про уряди двох країн, контекст перенесення створюється через дієслово дії «підписати»; *Україна відзначила шосту річницю своєї незалежності* (ЛУ, №29, 1997) – відбувається перенесення «**назва країни**» → «**жители цієї країни**»; *Після тривалого перепочинку «Україна» розпочала прийом дніпропетровців* (НМ, 15. 03. 95) – йдеться про заклад – ресторан, що носить назву країни, причому відбувається подвійне перенесення: «**назва країни**» → «**назва закладу**» → «**колектив, який працює в цьому закладі**».

Отже, ВлН пропонуємо розглядати як динамічне поєднання лінгвістичного змісту (поняття) і культурно-історичного фону (реалій, що відтворюються мовою). Говорячи про поняття, маємо на увазі значення, яке виникає в результаті співвіднесеності ВлН із загальною, що одержали відповідне лексичне оформлення. До культурно-історичного (лексичного) фону можна зарахувати всю інформацію, яка належить денотату ВлН.

У газетному тексті стилетвірну функцію виконують антропоніми та топоніми.

Антропоніми і топоніми належать до лексичного фону. Лінгвокраїнознавча теорія слова Є. М. Верещагіна та В. Г. Костомарова трактує лексичний фон топоніма як сукупність лінгвального та екстралінгвального чинників. При цьому, до лінгвальної частини лексичного фону топонімів зараховується інформація щодо їх етимологічного походження, словотворення, належності власних назв до приказок, прислів'їв, фразеологізмів.

Екстралінгвальна інформація топонімів, до якої зараховують відомості, що пов'язані з конкретним географічним місцем. На відміну від антропонімів, топоніми наділені національним колоритом [5, 41-57]. Саме завдяки екстралінгвальній частині лексичного фону з'являється можливість використання топонімів у метонімічних структурах. Спостереження за природою походження власних назв, що посередництвом метонімічних перенесень перейшли у загальні назви, дають підставу говорити про наявність семантичних процесів, які лежать в основі цього переходу. Механізм таких процесів має відповідати певним умовам.

Так, коли відбуваються перенесення одного найменування на інше, носій власної назви повинен бути широко відомою особою саме у цей історичний момент. При цьому всі члени мовного колективу повинні мати стійкий соціальний фон. Наприклад, модель «**автор винаходу**» → «**предмет, що винайшов автор**» є часто вживаною. Саме завдяки їй відбувається метонімічне перейменування в структурі антропонімів: *Пролунали три постріли з «Макарова» по колесах автомобіля* (НМ, 17. 01. 97) – зброю названо за прізвищем її винахідника.

Більшість вторинних найменувань у структурі ВлН виникають у результаті метонімічних перейменувань, що утворюється за моделлю: «**топонімічна назва**» → «**продукція, що виробляється у цьому місті**»: *Врешті-решт, мамі таки вдається позбутися доскіпливого міліціонера, наступною «мішенню» якого стає «Таврія», що проїжджає на заборонений сигнал світлофора* (УМ, № 238, 17. 12. 08); *За «Таврію» сьогодні платять мільйон* (НМ, 26. 02. 2007) – нову марку машини «Запорожець» названо «Таврія». В основі цього найменування лежить давня назва східної частини Кримського півострова, що населявся таврами. Сьогодні на таврійських землях розкинулось велике промислове місто – Запоріжжя. Запорізький автомобільний завод і займається випуском автомобілів марки «Таврія».

Географічні назви виступають основою вторинної номінації для назв **видавництв, вокальних колективів, назв футбольних команд**: *Пропозиції надсилати до республіканського видавництва «Таврія»* (НМ, 08. 02. 02); *У репертуарі жіночого вокально-хореографічного ансамблю «Таврія» народні пісні, танці, вокально-хореографічні композиції* (ЛУ, 03. 06. 05); *Молодий колектив «Таврії» повів у рахунку 3:1* (Зоря, 25. 07. 05); *У репертуарі ансамблю «Дніпро» народні пісні і танці* (УМ, 12. 07. 06); *«Дніпро» повів у рахунку 3:2* (УМ, 27. 05. 06); – йдеться про футбольну команду; *Бо командир «України» обрав служіння своєму народу* (УіСС, 31. 07. 99) – йдеться про крейсер; *Упродовж багатьох років «Київ» послідовно друкує М. Грушевського* (ЛУ, 21. 12. 2000) – йдеться про журнал.

За типом метонімічного перейменування наведені приклади можна віднести до метонімії місця, або локального типу перенесення.

Отже, похідне слово так віддалилося від першоджерела, що зв'язок його стає зрозумілим лише в результаті так званої етимологічної метонімії, яка започаткована Ф. І. Буслаєвим.

Метонімічні моделі такого типу розраховані на відповідні знання читача про частину об'єкта, що уособлює в собі ціле. Зокрема, правильно тлумачити знання похідного слова

допомагає текст. Метонімічні перейменування топонімів потребують від читача певних фонових знань про об'єкт.

Каузальна, темпоральна та атрибутивна метонімія є основною для метонімічних перейменувань антропонімів в інформаційних газетних текстах.

Серед метонімії антропонімічного походження репрезентуємо ті, що відтворюють зв'язки між *суб'єктом і результатом його дії*. Найтиповішими можна вважати такі моделі:

– «ім'я автора» → «його творчість»: *А Шевченко клекоче та вивергається вічно й постійно магмою гніву й ненависті до гнобителів України та її поневоленого народу* (ЛУ, №7, 18. 02. 99);

– «ім'я автора» → «його твір»: *Грали Чехова в постановці М. Кравченка* (ГУ, № 122 (4372), 02. 07. 08);

– «діяч» → «майстерність, що ним досягнута»: *Зізнаюсь Вам: дуже набридло, що в кожнім інтерв'ю мене обов'язково порівнюють з Пеле і бажають, майже, завжди одного – досягти рівня Пеле!* (НМ, 10. 06. 99);

– «ім'я засновника» → «виробництво»: *Після березневого показу «прет-а-порте» німець може перейти на службу до Версаче* (КіЖ, 16. 03. 96);

– «засновник виробництва» → «виробництво» → «продукція, що виробляється підприємством»: *Зате їздять за кордон на власних «мерседесах» або наймають літаки* (Зоря, 23. 04. 05); *Не завжди правоохоронні органи втрапляють до начебто місцевого розливу «Іва Роше» чи «Смирнофф»* (Зоря, 12. 02. 01); *Під крилом старенького «Дугласа» мовчки курили два пілоти* (Зоря, 12. 02. 01); *Не ризикуватимеш – не питимеш «Мадам Кліко»* (Зоря, 12. 02. 01);

– «відоме ім'я (історичної особи, літературного персонажа тощо)» → «продукт»: *Поки ви роздумуєте, вам швидко пояснюють, що сигари «Ромео і Джульєтта» полюбляв Вінстон Черчилль, «Монте Крісто» найбільше смакували Ернесто Че Гевари, а Фідель Кастро в часи, коли не розлучався з сигарою, надавав перевагу «Коїба Есплендідо». Але що в тому товарі «з-під поли», ніхто достеменно не скаже* (УМ, № 023, 07. 02. 09); *Могутній український «Руслан» навдивовижу м'яко приземлився на аеродромі британського міста Рамсгіт, привізши з далекої острівної республіки Сейшели телевізійний комплекс вагою майже 100 тонн* (ДУ, 006 (23741), 13. 02. 09);

– «ім'я» → «кіногерой» → «актор, який виконав цю роль»: *«Третій мушкетер» французького екрана (Жерар Депардьє) з'явиться перед глядачем у новому амплуа – Едмон Дантес у чотирьохсерійному телефільмі «Граф Монте Крісто»* (КіЖ, 02.02. 99, № 9);

Наслідком зазначених моделей метонімічних перейменувань є транспозиція граматичних категорій:

- 1) категорія істоти замінюється категорією неістоти;
- 2) категорія одиничності вживання – категорією збірності.

Інших морфологічних змін не відбувається, так само не спостерігається порушення лексичної сполучуваності.

Метонімія антропонімів часто зумовлені темпоральними зв'язками між поняттями суміжних об'єктів. В основі темпоральної метонімії лежать асоціації між різними відтинками часу й тими подіями, явищами, об'єктами, людьми, із якими щось відбувається у цей проміжок часу.

Найтиповішими є моделі: 1) «суб'єкт» → «час» та 2) «суб'єкт» → «подія».

– «ім'я людини» → «період її життя й певної діяльності»: *Нині він – характерний символ доби Єльцина, представник нової генерації підприємців-капіталістів і тих, хто робить сьогодні російську політику* (ЛіС, 15-28, 1999); *Мій тесть працював ще за часів Сталіна. Тоді говорили, що шахти — це другий фронт* (ГУ, № 26, 13. 02. 09); *Але урбанізація, що почалася за Сталіна розгромом села, була неповноцінною, вона не змогла подолати сільських комплексів* (ДТ, № 1 (729), 17-23. 01. 09); *Музей байкаря в брежнєвські часи міг існувати лише як шкільна експозиція в місцевій школі № 16* (ГУ, № 244 (4494), 20. 12. 08);

– «ім'я глави держави, політичного діяча» → «політичні події, що пов'язані з цим ім'ям»: *Єлісейське завдання Кучми було з не простих* (МУ, 31. 01. 99); *Тимошенківські газові рішення* (ГУ, 31. 02. 09).

Зазначені перенесення відбуваються за умов:

- 1) читач має відповідні фонові знання про об'єкт та суб'єкт дії;
- 2) контекст не конкретизує час, про який ідеться;
- 3) заміна категорії істоти на неістоту не викликає порушення лексичної сполучуваності похідного слова.

В основі метонімічних перейменувань антропонімів, що зумовлені атрибутивними відношеннями між поняттями суміжних об'єктів, лежить виділення як суттєвих, так і несуттєвих ознак (властивостей), внутрішніх та зовнішніх характеристик об'єктів.

У межах атрибутивних метонімічних відношень можна виділити підтип, що характеризує відношення між ознакою і суб'єктом, який має властивості ознаки. Типовою моделлю цього підтипу є семантична модель «ім'я автора» → «особливість творчості», що є різновидом перенесення «суб'єкт» → «ознака»: *Мальовничість України вразила скульптора з Канади Лео Мола, який зазначив, що побачене – Тарас Шевченко, Леся Українка, Соломія Крушельницька – було надзвичайним* (КіЖ, 18. 10. 05, № 147); *І хто знає, можливо, «Троянди...» згодом і справді «відкриють» Україні її «нових» Тичин, Сосюр, Хвильових і Рильських?..* (ДТ, № 15 (694), 19-25. 04. 08); *Якщо Державіна порівнюють із Пушкіним, то Капніста, без перебільшення, можна вважати предтечею Гоголя* (ДТ, № 11 (690), 22-28. 03. 08); *Це тобі не Пушкін який-небудь, і не Ахматова, навіть, перепрошую, не Павличко* (УС, 28.10-03. 11. 2000); *Якщо візьмемо Босха, то у нього є явні елементи сюрреалізму. Подібне можна сказати і про Пітера Брейгеля* (ДУ, 29. 12. 2000).

Похідне слово несе в собі ознаки як метонімії, так і метафори. МП виникають на основі тих асоціацій, які відбивають зв'язки, що існують у реальному світі. Метафоричні ознаки виявляються в тому, що похідному слову притаманна певна зображуваність, яка виявляється за умови поінформованості читача про особливу творчу манеру авторів.

У структурі атрибутивного перенесення може також реалізовуватися модель «ім'я персонажа твору» → «притаманні йому риси» → «абстраговані від персонажа й узагальнені риси»: *Але поки що бачимо, що щира допомога сучасних «дідів Мазайв», готових рятувати звірину у свій вільний час і часто-густо за свої ж гроші, нікому не потрібна* (ДТ, № 37 (716), 4-10. 10. 08) – узагальнюється риса «рятувальник»; *У стародавніх германців і кельтів, навпаки, довге розпущене волосся було символом свободи і влади, як у Дункана Макклаута* (ГУ, 30. 12. 99) – узагальнюється риса «непереможність і безсмертність».

Отже, метонімічні перейменування антропонімів реалізуються на підставі каузальної, темпоральної та атрибутивної метонімії. Про це свідчать найтипівіші метонімічні моделі, зафіксовані в досліджуваних газетних текстах.

Найпродуктивніший серед досліджуваних каузальний тип, що має підтип, який регулює відношення між суб'єктом і результатом його дії. У межах темпорального типу метонімічного перейменування виділяється підтип, що відбиває зв'язки між суб'єктом та часом.

Атрибутивний тип метонімічного перейменування антропонімів представлений підтипом, що відображає відношення між ознакою і суб'єктом, якому властива ця ознака.

Експресивність метонімічного перейменування антропонімічного походження ґрунтується на актуалізації фонових знань, зокрема, орієнтації читачів щодо відомих історичних осіб, літературних героїв, їхніх характеристик, дій тощо. Неабияку роль відіграють критерії звичності, поширеності імен, функціонування їх як мовних штампів або як емоційно-образних висловлювань, які деавтоматизують певні метонімії.

Метонімічні перейменування топонімів базуються на локальній, темпоральній, атрибутивній та партитивній (синекдоха) метонімії.

У межах локальних зв'язків виділяється підтип, що відбиває відношення між *місцем об'єкта* та *об'єктом*. Зафіксовано типові метонімічні моделі: «*найменування частин світу, регіону*» → «*держави, що там розташовані*»; «*найменування частин світу, регіону*» → «*жителі, які мешкають у цьому регіоні*»; «*назва країни, населеного пункту*» → «*жителі цієї країни, населеного пункту*»; «*назва географічного об'єкта*» → «*подія, що відбудеться у цьому місті*»; «*назва міста*» → «*заклад, що розташований у цьому місті*»; «*місце розташування закладу*» → «*заклад*»; «*місце розташування закладу*» → «*співробітники цього закладу*»; «*будівля, у якій розташовано заклад*» → «*заклад*»; «*будівля, де розташовано заклад*» → «*співробітники цього закладу*».

У досліджуваних газетних текстах поширені такі моделі:

– «*найменування частини світу, регіону*» → «*держави, що там розташовані*»: *Радники Ющенко та Балоги не приховують, що стратегію президентської кампанії 2010 року будуватимуть на повторі сценарію 2004 року — геополітичного вибору України між Сходом та Заходом* (ГУ, № 169 (4419), 06. 09. 08); *Європа і цивілізований світ були шоковані поведінкою «кремлівського царя» на саміті ЄС у Брюсселі* (УМ, 15. 11. 08); *Захід не пам'ятає такого з кінця*

60-х років: протестами та страйками охоплені десятки міст Німеччини, де студенти протестують проти запровадження оплати за навчання у вузах (МУ, 09. 01. 99).

Диференціація значень похідного слова здійснюється на підставі фонових знань читача про конкретну країну, що розташована в названому регіоні:

– «найменування частини світу, регіону» → «жителі, які мешкають у цьому регіоні», «назва країни, населеного пункту» → «жителі цієї країни, населеного пункту»: *Донбас «на шару» не катає* (УМ, 02. 10. 08); *Пам'ятають піддністряни, шанує Україна* (ЛУ, 14. 12. 2000); *По 24,5 відсотка акцій отримують Крим і Кубань* (ГУ, 30. 12. 99); *Вчора Польща відзначила 90-ту річницю відновлення незалежності* (УМ, 12. 11. 08).

Перенесення назви частини світу з метою позначення сукупності країн, що розташовані на ній, відбувається на базі фонових знань читача. Перенесення ж найменувань країн на їх жителів можливе лише за рахунок регулярної полісемії власних назв, з якими співвідносяться топоніми.

Метонімічні перейменування, що реалізуються за поданою моделлю, є продуктивними. У результаті цих перейменувань відбувається заміна категорії неістоти на категорію істоти:

– «назва географічного об'єкта» → «подія, що відбувається в цьому місті»: *І хто знає, що згадує кожен з них в цю мить – Баграм, Кандагар, Саланг, Кабул?* (НМ, 16. 02. 99); *«Майдан» і в Іраку – майдан* (СВ, 21. 03. 08).

Метонімічна модель такого перенесення характеризується заміною категорій. Зміст похідного слова став зрозумілим лише за умов відповідних фонових знань читачів, останнім необхідно знати широковідомі топоніми. В інших же випадках використання ВлН, які не мають великої популярності серед читачів, потребує відповідного контексту:

– «назва міста» → «заклад, що розташований у цьому місті»: *Гарвард вважає за честь приймати такий науковий потенціал з України* (ЛУ, № 39, 07. 07. 08); *Якщо людина закінчила Сорбонну, чи Гарвард, це зовсім інше, ніж навчання у «кацаптовській міжнародній школі»* (УМ, № 025, 11. 02. 09).

Диференціація значень здійснюється за рахунок фонових знань і певного контексту. Обов'язковою умовою метонімічних перейменувань є вживання загальновідомої власної назви:

– «місце розташування закладу» → «заклад»: *Петровка-38 видала довідку про те, що не має претензій* (ДУ, 12.12.02); *За свідченням сайту «Українська правда», при цьому на Банковій відбулася перепалка* (УМ, № 025, 11. 02. 09).

Похідне слово в результаті метонімічного перейменування зберігає свої граматичні та лексичні можливості. Обов'язковою умовою вживання метоніма такого типу є його відомість широкому колу читачів. Це допоможе інтерпретувати значення метонімічного вислову:

– «місце розташування закладу» → «співробітники цього закладу»: *Як і те, що Бориспіль починає вилюднюватися – впевнено крокує до європейського обслуговування* (МУ, 07. 07. 05).

Метонімічні перейменування, що реалізуються за такою моделлю, є двокомпонентними: перша частина моделі – перенесення назви місця розташування закладу або підприємства на саму установу або виробництво можливе за певних фонових знань читачів, друга ж частина – перенесення назви закладу або підприємства на його співробітників можливе за рахунок існування у мові «метонімічних моделей», що дозволяють уживати лексику, яка належить до розряду «заклад» у значенні «його співробітники»:

– «будівля, де розташовано заклад» → «заклад»: *Єлісейський палац зустрів оплесками українського лідера та його дружину* (МУ, 31. 01, 1997); *На початку засідання Віктор Ющенко як глава РНБО розкритикував газові угоди Юлії Тимошенко та домовленості про позику від Кремля* (УМ, № 025, 11. 02. 09);

Метонімічні перейменування, що відбуваються за цією моделлю, властиві категоріальні зміни. Ті знання, що є частиною лексичного фону власної назви, допомагають визначити значення похідного слова.

– «будівля, де розташовано заклад» → «співробітники цього закладу»: *Білий дім вважає, що ізраїльські та палестинські лідери повинні цього тижня ухвалити рішення щодо відновлення близькосхідного мирного процесу* (МУ, 20. 01. 02); *Водночас поновлений діалог із Банковою дозволяє олігархові привертати до себе нервову увагу прем'єра, яка далеко не завжди чуйно ставиться до кадрових і «аверсних» пропозицій її нинішніх союзників* (ДТ, № 5 (733), 14-20. 02. 09).

Зазначене метонімічне перейменування реалізується у два етапи: перенесення назви будівлі на сам заклад можливе за умов фонових знань читача; перенесення назви установи на співробітників можливе за рахунок існування «метонімічних формул».

Метонімічні перейменування топонімів зумовлені також темпоральними відношеннями між поняттями сумнівних об'єктів. Типовою є модель, що регулює відношення між об'єктом і часом: «об'єкт» → «час». Найпродуктивнішим підтипом цієї моделі виступає тип: «**географічна назва**» → «**період, коли відбувається подія, що пов'язана з цим місцем**»: *Західна діаспора сприйняла Чорнобиль як власне горе* (ЛУ, № 29. 07); *Це каже автору людина, яку серпнева Прага знала як полковника Трофимова* (ДТ, № 1 (729), 17-23. 01. 09); *Саме після появи названих видань («Козацькі жарти», «Веселий курінь» П. Ребра) незабутній О. Гончар писав: «Подумалось: якщо серед цього хаосу й гіперінфляції Запоріжжя ще жартує і сміється, то, мабуть, не все пропало, ще житиме Україна!»* (ГУ, 13. 12. 08).

Моделі притаманні фонові знання читачів, оскільки контекст не завжди розшифровує час, коли відбудеться подія.

На межі локальної метонімії та партитивного зв'язку між поняттями суміжних об'єктів, тобто синекдохічного вживання слова, перебувають перехідні моделі:

– «**назва країни, столиці**» – «**уряд цієї країни**»: *Другим за значимістю торговельним партнерам (причому як за обсягом імпорту, так і експорту) є Польща, яку вигідно відрізняє практично нульове сальдо зовнішньоторговельного обігу* (УМ, 12. 12. 08); *Цього не сталося через позицію Німеччини, Франції та Бельгії, котрі заявили, що ми з вами не одностайні в тому, хочеться нам у НАТО чи ні* (ГУ, 02. 12. 08); *Зокрема, деякі пропозиції стосовно митних ставок суперечать зобов'язанням України перед Світовою організацією торгівлі* (ГУ, 12. 12. 08);

– «**назва країни**» → «**армія цієї країни**»: *Ізраїль висловив готовність вивести свої війська з Південного Лівану* (МУ, 07. 04. 99); *В операції беруть участь вісім державав ЄС: Велика Британія, Німеччина, Франція, Іспанія, Італія, Нідерланди, Бельгія та Греція* (ГУ, 10. 12. 08);

– «**назва країни, міста**» → «**спортивна команда**»: *Шостого липня Київ вирушає на традиційний футбольний збір до німецького містечка Руйт* (МУ, 04. 07. 99); *Результат домашнього матчу України проти «Барселони» підпадає для українців під другий варіант* (УМ, 03. 10. 08); *Жіночий футбол. Відбірковий турнір Євро-2009. Група V. 8-й тур. Данія – Україна – 1:0* (УМ, 04. 10. 08).

Зазначені моделі обов'язково розраховані на відповідні фонові знання читача про частину об'єкта, що уособлює в собі ціле. Правильно тлумачити значення похідного слова допомагає контекст.

Отже, метонімічні перейменування топонімів здійснюється на підставі переважно локальної та темпоральної метонімії.

В інформаційних газетних текстах широко представлена модель, що перебуває в системі локальної метонімії, яка водночас представлена підтипами, що регулюють відношення між місцем об'єкта й об'єктом.

У системі темпоральних типів метонімічних перейменувань топонімів виділяється підтип, що пов'язує об'єкт і час його існування.

Метонімічні перейменування топонімів потребують від читача повних фонових знань про об'єкт. Характерною ознакою зазначених ономастичних явищ є контекст.

Окремого розгляду потребує типологія метонімічних перейменувань, у структурі яких виступають ВЛН.

Серед них розрізняємо такі типи:

– метонімічні перейменування з «**назви неживої істоти на живу**», позначене назвою міста: *Я їхав у Харків, який на відміну від дружини й сина, подібно Ісусові, умів прощати заблудлих* (ЛУ, 2004, № 36) – назва міста позначає його жителів; *Столиця Буковини продовжує святкувати свій ювілей* (СВ, 07. 10. 08) – назвою міста позначаються жителі;

– метонімічні перейменування «**назви міста чи місця на назву колективу, команди, навчального закладу**»: *Після стартових турів місце «Барселони» в наступному етапі розіграшу сумніву майже не піддається* (УМ, 24. 10. 08) – відбувається перенесення «назва міста» → «назва команди» → «команда»;

– метонімічні перейменування з «**назви неживої істоти на живу**», позначене назвою країни: *Скільки у книгарні «Буква» літературного «сміття», літературної російської «попси», скільки всього непотрібного... Україна без цього, звичайно ж, могла б обійтися* (ЛУ, 2004, № 35) – відбувається перенесення «назва країни» → «назва жителів» → «назва читачів».

Окремого розгляду потребує вживання у значенні ВлН найменувань, що первинно є загальними назвами: *До речі, жодній з команд групи В так і не вдалося забити «Металістові»* (ГУ, № 244 (4494), 20. 12. 08); *У результаті «Металіст» фінішував на першому місці!* (ГУ, № 244 (4494), 20. 12. 08) – загальна назва іменує спортивну команду, а в другому випадку відбувається метонімічне перенесення «назва команди» → «члени цієї команди»; *В міському управлінні торгівлі нам порадили «Холодок» – там найсмачніше й найдешевше* (НМ, 17. 02. 2001) – загальна назва вживається як власна назва закладу харчування.

Назви географічного об'єкта переносяться на інші матеріальні об'єкти: *Прочитавши такий рапорт, командувач військ Сибірського військового округу наказав подарувати полковнику Луріну «Волгу», щоб той тільки не їхав до України* (ГУ, № 5 (3745), 24. 12. 05) – відбувається перенесення «географічна назва» → «найменування засобу пересування»; *До «Славутича» приїжджають оздоровлюватися діти з Київської області, переважно з неблагополучних в екологічному плані районів* (ГУ, № 50 (3800), 18. 12. 06) – поетичною назвою Дніпра (географічна назва) іменується дитячий оздоровчий комплекс; *У перших числах «Дніпра» опублікуємо О.Сизоненка «Не вбиваймо своїх пророків»* (ЛУ, 21. 12. 2000) – відбувається перенесення «назва річки» → «назва журналу», або з антропоніма на інші матеріальні об'єкти: *Спочатку він командував шостою 130-міліметровою гарматою на крейсері «Аврора», відбиваючи танкові атаки фашистів...* (ГУ, № 0 (3750), 31. 12. 05); *Загуркотіла артилерія, заграли «Катюші»* (ГУ, № 75 (3825), 22. 04. 06).

Висновок. У структурі вторинних найменувань вичленовуємо моделі метафоричного та метонімічного перенесення, які взаємодіють між собою. У ролі ВлН використовуються власні назви (антропоніми і топоніми), які часто мають символічне значення в національно-культурному просторі українського читача, а це відповідно зумовлює їхню повторюваність (називання різних реалій, об'єктів такими самими відомими ВлН). Для адекватного сприймання метонімічних ВлН читачами важливий ширший і вужчий контекст. Наприклад, сполучуваність на зразок *сітка воріт «Дніпра»* виявляє належність топонімічної назви до моделі метонімічного перенесення «назва річки» → «назва футбольної команди». Інколи для розуміння того, про що йдеться, достатньо заголовкової інформації; так само на метонімічне перейменування вказує лексична сполучуваність метонімічно вживаної ВлН з дієсловами тощо.

Текстотвірна функція ВлН полягає в їх кількоступеневому метонімічному перейменуванні, що забезпечує компресію тексту, а також засвідчує національно-культурний фон інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Апресян Ю. Д. – М.: Наука, 1974. – 367 с. – Библиогр.: С. 346 – 364.
2. Апресян Ю. Д. О регулярной многозначности / Ю. Д. Апресян // Известия АН СССР. Сер. лит. и яз. – 1971. – Т. XXX. – Вып. 6. – С. 509 – 523.
3. Костомаров В. Г. Русский язык на газетной полосе: Некоторые особенности современной газетной публицистики / Костомаров В. Г. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1971. – 267 с.
4. Кухаренко В. А. Интерпретация текста: учеб. пос. [для пед. ин-тов] / Кухаренко В. А. – [2-е изд., перераб.]. – М.: Просвещение, 1988. – 191с. – Библиогр.: С. 190.
5. Суперанская А. В. Структура имени собственного (фонология и морфология) / Суперанская А. В. – М.: Наука, 1969. – 206 с.
6. Фонякова О. И. Имя собственное в художественном тексте: учеб. пос. / Фонякова О. И. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1990. – 104 с. – Библиогр.: С. 99 – 101.
7. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Щерба Л. В. – Л.: Наука, 1974. – 428 с.

ДЖЕРЕЛА ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

1. «Вісті Придніпров'я»;
2. «Голос України»;
3. «Демократична Україна»;
4. «Діло»;
5. «Зоря»;
6. «Експрес»;
7. «Культура і життя»;
8. «Людина і світ»;
9. «Літературна Україна»;
10. «Молодь України»;
11. «Наше місто»;
12. «Освіта»;
13. «Освіта України»;

14. «Сільські вісті»;
15. «Спортивна газета»;
16. «Україна і світ сьогодні»;
17. «Українське слово»;
18. «Україна молода».

В статті розглядаються моделі метонімічного переносу антропонімів і топонімів в газетних текстах.

Models of metonymical transformations of antroponymies and toponiimes have been snvestigated sn the artsclе.